

X ASRNING 30-YILLARI TANQIDCHILARI FAOLIYATI

Farg‘ona davlat universiteti

4-bosqich talabasi

Qodirjonova Dilnavozxon

Annotatsiya: ushbu maqolada XX asrning birinchi yarmi, ayniqsa 1930-yillarda o‘zbek adabiy tanqidining shakllanish jarayoni va rivoj bosqichlari ilmiy jihatdan tahlil etiladi. Tadqiqotda mazkur davr adabiy hayoti keskin burilish davri sifatida baholanib, adabiyotning sof estetik hodisadan mafkuraviy vositaga aylanishi asoslab beriladi. Shu bilan birga, adabiy tanqidning jamiyat ongini shakllantirishdagi roli ochib beriladi. Maqolada 30-yillar tanqidchiligining asosiy belgisi sifatida uning ichki ziddiyatlari ko‘rsatilib, badiiy-estetik yondashuv bilan siyosiy-mafkuraviy talablar o‘rtasidagi muvozanat masalasi yoritiladi. Natijada tanqidning bir vaqtning o‘zida ilmiy va mafkuraviy yo‘nalishda rivojlangani dalillanadi. Shuningdek, mumtoz merosga munosabat masalasi ham keng tahlil qilinib, ikki qarama-qarshi yondashuv mavjudligi ko‘rsatiladi.

Kalit so‘zlar: adabiy tanqid, o‘zbek adabiyoti, 30-yillar, mafkura, badiiy-estetik tahlil, siyosiy yondashuv, realizm, vulgar sotsiologizm, nihilizm, mumtoz meros, jadid adabiyoti, monografiya, dramaturgiya, teatr tanqidi, adabiy jarayon, metodologiya, ijodiy hamkorlik, janr izlanishlari, ilmiy tahlil, adabiyot taraqqiyoti.

Аннотация: в данной статье анализируются этапы становления и развития узбекской литературной критики в первой половине XX века, особенно в 1930-е годы. В исследовании литературный процесс этого периода оценивается как переломный, а на научной основе объясняется подъем литературы из чисто эстетического явления в идеологический инструмент. При этом раскрываются роль и задачи литературной критики

в формировании мышления общества. В статье показана ее противоречивость как основная особенность критики 30-х годов, а также анализируется проблема баланса между художественно-эстетическим анализом и политико-идеологическими требованиями в творчестве критиков. В результате обосновано появление критики как научно обоснованного и политически ориентированного явления одновременно. В исследовании также широко освещен вопрос отношения к классическому литературному наследию, в основе которого лежит существование двух противоположных направлений в этом отношении - вульгарно-социологического подхода и образовательно-научного подхода.

Ключевые слова: литературная критика, узбекская литература, 30-е годы, идеология, художественно-эстетический анализ, политический подход, реализм, вульгарная социология, нигилистический взгляд, классическое наследие, современная литература, монографические исследования, драматургия, театроведение, литературный процесс, методология критики, творческое сотрудничество, жанровые исследования, научный анализ, литературное развитие.

Abstract: this article analyzes the stages of formation and development of Uzbek literary criticism in the first half of the 20th century, particularly in the 1930s. In the study, the literary process of this period is evaluated as a turning point, and the rise of literature from a purely aesthetic phenomenon to an ideological instrument is explained on a scientific basis. At the same time, the role and tasks of literary criticism in the formation of society's thinking are revealed. The article shows its conflicting nature as the main feature of criticism of the 30s, and analyzes the issue of balance between artistic-aesthetic analysis and political-ideological requirements in the work of critics. As a result, it is justified that criticism appeared as a scientifically based and politically oriented

phenomenon at the same time. In the study, the issue of the attitude to the classical literary heritage is also widely covered, and it is based on the existence of two opposing directions in this regard - the vulgar sociological approach and the educational-scientific approach.

Key words: literary criticism, Uzbek literature, 30s, ideology, artistic-aesthetic analysis, political approach, realism, vulgar sociology, nihilistic view, classical heritage, modern literature, monographic research, dramaturgy, theater criticism, literary process, criticism methodology, creative cooperation, genre research, scientific analysis, literary development

KIRISH

XX asrning birinchi yarmi o‘zbek adabiyoti va tanqidchiligi taraqqiyotida muhim burilish davri bo‘ldi. Bu davrda nafaqat badiiy ijod, balki uni ilmiy tahlil qiluvchi tanqidiy tafakkur ham yangi bosqichga ko‘tarildi. Adabiy tanqid asar mazmunini ochish, obrazlar tizimini tahlil qilish hamda janr xususiyatlarini aniqlashda muhim vositaga aylandi.

1930-yillar o‘zbek adabiyoti tarixida murakkab va o‘ziga xos o‘zgarishlar davri sifatida ajralib turadi. Bu davrda adabiyot estetik hodisa doirasidan chiqib, jamiyat ongiga ta’sir ko‘rsatuvchi mafkuraviy omilga aylantirildi. Shu sababli adabiy jarayonni baholash va yo‘naltirish vazifasi bevosita tanqid zimmasiga yuklatildi.

Mazkur davr tanqidchiligi o‘zining ziddiyatli tabiati bilan ajralib turadi. Munaqqidlar ikki asosiy yo‘nalish o‘rtasida faoliyat yuritdilar:

Badiiy-estetik tahlil – asarning badiiy qiymatini ilmiy asoslash;

Siyosiy-mafkuraviy yondashuv – davr talablari asosida baho berish.

Natijada tanqid ilmiylik bilan bir qatorda kuchli mafkuraviy xarakter kasb etdi. Bu esa adabiyotshunoslikning shakllanishida muhim omil bo‘ldi.

ilmiy –amaliy anjuman

Ushbu davrda adabiy tanqid rivojiga katta hissa qo‘shgan ijodkorlar faoliyat ko‘rsatdi. Jumladan:

- Fitrat va Cho‘lpon kabi jadid vakillari;
- Abdulla Qodiriy va Abdulla Qahhor singari realizm namoyandalari;
- Hamid Olimjon, G‘afur G‘ulom, Mirtemir kabi yangi davr ijodkorlari.

Ularning tanqidiy qarashlari nafaqat asar tahlili, balki adabiy jarayonning kelajak yo‘nalishini belgilovchi omil bo‘ldi.

Ayniqsa, Cho‘lponning tanqidiy qarashlari o‘zining chuqur tahliliy yondashuvi bilan ajralib turadi. Umuman olganda, 30-yillar tanqidchiligi o‘zbek adabiyotshunosligining shakllanishida muhim, ammo murakkab bosqich hisoblanadi.

Janriy izlanishlar va monografik tadqiqotlar

30-yillarning ikkinchi yarmida adabiy tanqid yanada faollashdi. Buning yorqin namunasi sifatida Oybekning “Abdulla Qodiriy ijodi” monografiyasini ko‘rsatish mumkin. Ushbu asar tanqidchilikdagi muhim ilmiy yutuqlardan biri bo‘lib, unda yozuvchi mahorati chuqur tahlil qilingan.

Shuningdek, “O‘n besh yil ichida o‘zbek adabiyoti” to‘plami ham davr tanqidchiligining muhim natijasi bo‘ldi. Unda yetakchi munaqqidlarning turli janrlarga oid tahliliy maqolalari jamlangan.

Mumtoz merosga munosabat

Bu davrda mumtoz adabiyotga nisbatan ikki xil yondashuv mavjud edi:

- Vulgar sotsiologik yo‘nalish – mumtoz adabiyot inkor qilindi;
- Ilmiy-ma’rifiy yo‘nalish – merosni o‘rganish va qadrlash ilgari surildi.

ilmiy –amaliy anjuman

Fitrat va Oybek kabi ijodkorlar mumtoz merosni o'rganish zarurligini ta'kidladilar.

Dramaturgiya va teatr tanqidi

20–30-yillarda dramaturgiya rivojlanib, teatr tanqidchiligi ham shakllandi. Tanqidchilar sahna asarlarini tahlil qilib, ularning g'oyaviy va badiiy saviyasini baholay boshladilar.

Tanqidning ijodiy jarayonga ta'siri

Tanqid faqat baholovchi emas, balki ijodiy jarayonning faol ishtirokchisiga aylandi. U:

- yangi janrlarni qo'llab-quvvatladi;
- ijodkorlarni rag'batlantirdi;
- kitobxon didini shakllantirdi.

Xulosa

30-yillar o'zbek adabiy tanqidchiligi murakkab va ziddiyatli bo'lishiga qaramay, ilmiy tafakkur rivojida muhim o'rin tutadi. Bu davrda:

- tanqid mafkuraviy tus oldi;
- realizm ustuvor yo'nalishga aylandi;
- ilmiy tahlil shakllandi;
- adabiyot taraqqiyotiga ta'sir kuchaydi.

Natijada, ushbu davr keyingi adabiyotshunoslik uchun mustahkam nazariy asos bo'lib xizmat qildi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. 30-yillar tanqidchiligining o‘ziga xos tamoyillari haqida.
2. Nazarov B. va boshqalar. *O‘zbek adabiy tanqidi tarixi*. – T.: Cho‘lpon, 2012.
3. Rasulov A. *Tanqid, talqin, baholash*. – T.: Fan, 2006.
4. Karimov B. *Abdulla Qodiriy va germeneytik tafakkur*. – T.: Akadennashr, 2014.
5. Valixo‘jayev B. *O‘zbek adabiyotshunosligi tarixi*. – T.: O‘zbekiston, 1993.

INTERNET SAYTLARI:

1. <https://share.google/PwAEC0fnIIazEoFNO>
2. <https://uz.wikipedia.org/wiki/Nigilizm>